

СЕКЦІЯ 1
ЕКОНОМІКА

УДК 330.341:338.004

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2025-4-1>**Каличева Н.Є.***доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом
Українського державного університету залізничного транспорту
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3523-1071>***Ткачова А.В.***магістр
Українського державного університету залізничного транспорту
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5514-0512>***Kalicheva Natalia***Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Economics and Management of Production
and Commercial Business
Ukrainian State University of Railway Transport***Tkachova Anna***Master
Ukrainian State University of Railway Transport*ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВINNOVATIVE ACTIVITY AS A TOOL FOR INCREASING
THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES**АНОТАЦІЯ**

Вплив інноваційної діяльності на конкурентоспроможність підприємства є визначальним фактором у сучасному ринковому середовищі. Інновації дозволяють компаніям створювати нові продукти, покращувати виробничі процеси, знижувати витрати та ефективніше задовольняти потреби споживачів, що забезпечує підприємству можливість зміцнювати свої позиції на ринку, виділятися серед конкурентів і залучати нові цільові аудиторії. У статті зазначено, що адаптація до сучасних технологічних тенденцій дозволяє підприємствам швидше реагувати на зміни ринкових умов і активно використовувати нові можливості, які виникають у процесі трансформації ринкового середовища. Також впровадження інновацій сприяє підвищенню продуктивності праці та якості продукції, що, своєю чергою, безпосередньо впливає на загальний рівень конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: конкурентні переваги, інновації, розвиток, трансформація ринкового середовища, ефективність, підприємство.

ANNOTATION

Modern technological progress and digital transformation open up new prospects for business growth, while intensifying competition to an unprecedented level. Thanks to the Internet, digital communication channels and fast logistics, companies can scale their activities to various demographic and geographical markets. However, along with opportunities, technological development also creates a number of challenges, changing the business environment in favor of global corporations, which often have significantly larger investment resources that are inaccessible to most enterprises. Under such conditions, the importance of innovation is difficult to overestimate, because it

contributes to both increasing internal efficiency and creating new products. Innovative activity affects the level of competitiveness of enterprises, in particular by improving the quality of products, which creates competitive advantages in both the short and medium term. In addition, innovations contribute to the formation of new needs among consumers, providing long-term benefits, and improving the efficiency of production processes. To ensure the effective implementation of innovations in modern enterprises, it is necessary to create programs to stimulate innovative activity, develop a strategy for the most effective use of their innovative potential and actively promote the introduction of innovations to increase the competitiveness of products and services. It is also important to provide financial support through the purchase of modern technology, equipment, and to promote interregional and international technology transfer. It is necessary to improve the system of insurance of innovation risks, attract investments and competently distribute and use them. Therefore, innovations aimed at creating new or improving existing products, services or technologies can be considered as a key aspect of increasing the competitiveness of both individual enterprises and the economy as a whole. Innovative activity, in our opinion, is a determining factor in the struggle for competitive advantage, providing conditions for sustainable and long-term development of the enterprise.

Keywords: competitive advantages, innovation, development, transformation of the market environment, efficiency, enterprise.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність підприємства є ключовим поняттям в умовах сучасної ринкової економіки, оскільки від неї залежить не лише стійкість підприємства на

ринку, але й здатність адаптуватися до швидкоплинних змін зовнішнього середовища.

На конкурентоспроможність підприємства впливає низка факторів. Серед основних варто виділити такі: якість та інноваційність продукції, ефективність управління ресурсами, цінова політика, технологічний рівень виробництва, репутація, а також здатність правильно реагувати на зміну споживчих запитів та економічних умов. Крім цього, зовнішні чинники, такі як стан галузі, конкуренція, економічна ситуація в країні та рівень міжнародної інтеграції ринків, також відіграють визначну роль.

Важливо зазначити, що в сучасних умовах глобалізації та технологічних змін підприємства змушені постійно вдосконалювати свою діяльність для збереження конкурентної переваги. Інвестиції в новітні технології, розробка унікальних продуктів і послуг, а також розвиток кваліфікованого персоналу стали ключовими інструментами для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності.

Сучасний технологічний прогрес і цифрова трансформація відкривають нові перспективи для зростання бізнесу, водночас загострюючи конкуренцію до безпрецедентного рівня. Завдяки інтернету, цифровим каналам комунікації та швидкій логістиці компанії можуть масштабувати свою діяльність на різноманітні демографічні та географічні ринки. Однак разом із можливостями технологічний розвиток також створює низку викликів, змінюючи бізнес-середовище на користь глобальних корпорацій, які часто мають значно більші інвестиційні ресурси, недосяжні для більшості підприємств.

За таких умов важливість інноваційної діяльності важко переоцінити, адже саме вона сприяє як підвищенню внутрішньої ефективності, так і створенню нових продуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці взаємозалежності інноваційної діяльності та конкурентоспроможності підприємства присвячено значну кількість праць. Серед них виділимо роботи Копитка М., Вінічука М. [1], Кадируса І.Г., Величка О.М. [2], Касича А. [3], Діденка Є., Жураківського П. [4], Батюка Б. [5], Гринька Т. В., Кащіної К.С. [6], Труша І.М. [7], Брича В.Я., Снігура Х.А., Тиська М.М. [8], Шипуліної Ю.С., Кондратенка Ю.Ю. [9], Разводовської В.О., Заяц О.В. [10], Джеджули В.В., Спіфанової І.Ю. [11], Лозовського О.М. Іванцової І.В. [12], Позняк С.В. [13], Романюка О., Шведа Н. [14] та інших науковців. Їхній науковий внесок суттєво сприяв формуванню теоретичної бази управління інноваційною діяльністю підприємств у конкурентному середовищі.

Однак попри значний інтерес наукової спільноти до питання впливу конкуренції на інноваційну активність, все ще бракує системних досліджень, які б дозволили детально розкрити взаємозв'язок між умовами конкуренції на ринку та інноваційною діяльністю підприємств.

Адже такий стан справ негативно позначається на ефективності впровадження нововведень і підкреслює необхідність проведення подальших досліджень, спрямованих на вивчення специфіки впливу інноваційної діяльності на конкурентні позиції суб'єктів господарювання.

Таким чином, обрана тематика статті дозволяє поглибити наукові напрацювання у зазначеній сфері, відкриваючи нові перспективи для вдосконалення теорії і практики управління інноваційною діяльністю підприємств у конкурентних умовах.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування впливу інноваційної діяльності на підвищення конкурентоспроможності підприємств в сучасних ринкових умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний розвиток виступає ключовим чинником підвищення ефективності діяльності підприємств, покращення якості продукції, раціонального використання ресурсів та мінімізації екологічних наслідків індустріалізації. Лише досягнувши високого рівня інноваційної активності підприємств, економіка країни зможе посісти гідне місце у глобальному економічному розвитку.

Фактори, що впливають на інноваційний розвиток підприємства, можна поділити на ті, які його стимулюють, та ті, що заважають [12].

До сприятливих чинників належать розвинена інфраструктура, доступ до фінансових ресурсів, сприятлива державна політика у сфері інновацій, ефективне управління підприємством і висококваліфікований персонал. Важливу роль відіграє також обмін знаннями та інноваційними ідеями з іншими організаціями чи науковими установами.

Серед стримуючих чинників можна виділити недостатнє фінансування, бюрократичні перепони, низький рівень кваліфікації кадрів у сфері інноваційної діяльності, відсутність належної матеріально-технічної бази та нерозвиненість співпраці між підприємствами і наукою. Крім того, вагомий вплив мають ризики, пов'язані з упровадженням інновацій, а також небажання керівництва вкладати ресурси в довгострокові проєкти.

Розуміння і балансування цих факторів є важливими для забезпечення успішного впровадження інновацій та сталого розвитку підприємства.

Відзначимо, що інноваційна діяльність є визначальним чинником підвищення конкурентоспроможності підприємств. Вона відкриває можливості для створення нових продуктів і послуг, здатних конкурувати на ринку завдяки впровадженню сучасних технологій, використанню наукових досягнень та передового досвіду. Інновації сприяють підвищенню ефективності, скороченню витрат та зміцненню позицій підприємства на ринку.

Роль інноваційної діяльності у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств проявляється через [13]:

- формування конкурентних переваг. Завдяки інноваціям підприємства отримують змогу залишити позаду конкурентів шляхом впровадження нових технологій, розробки сучасних продуктів та надання унікальних послуг;
- зростання ефективності. Інноваційні рішення у сферах виробництва, управління й логістики допомагають оптимізувати робочі процеси, скоротити затрати та досягти більш високої продуктивності;
- розвиток ринкових можливостей. Інноваційну діяльність можна розглядати як механізм

створення нових товарів і послуг, що відповідають актуальним ринковим запитам і задовольняють споживчі очікування;

- посилення ринкових позицій. Успішне застосування інновацій забезпечує підприємству стійкі ринкові позиції, необхідні для його довгострокового зростання та стійкого розвитку.

На рисунку 1 відображено основні проблеми, які впливають на конкурентоспроможність підприємств. Зазначені у рисунку 1 проблеми спричиняють зниження рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, наслідком

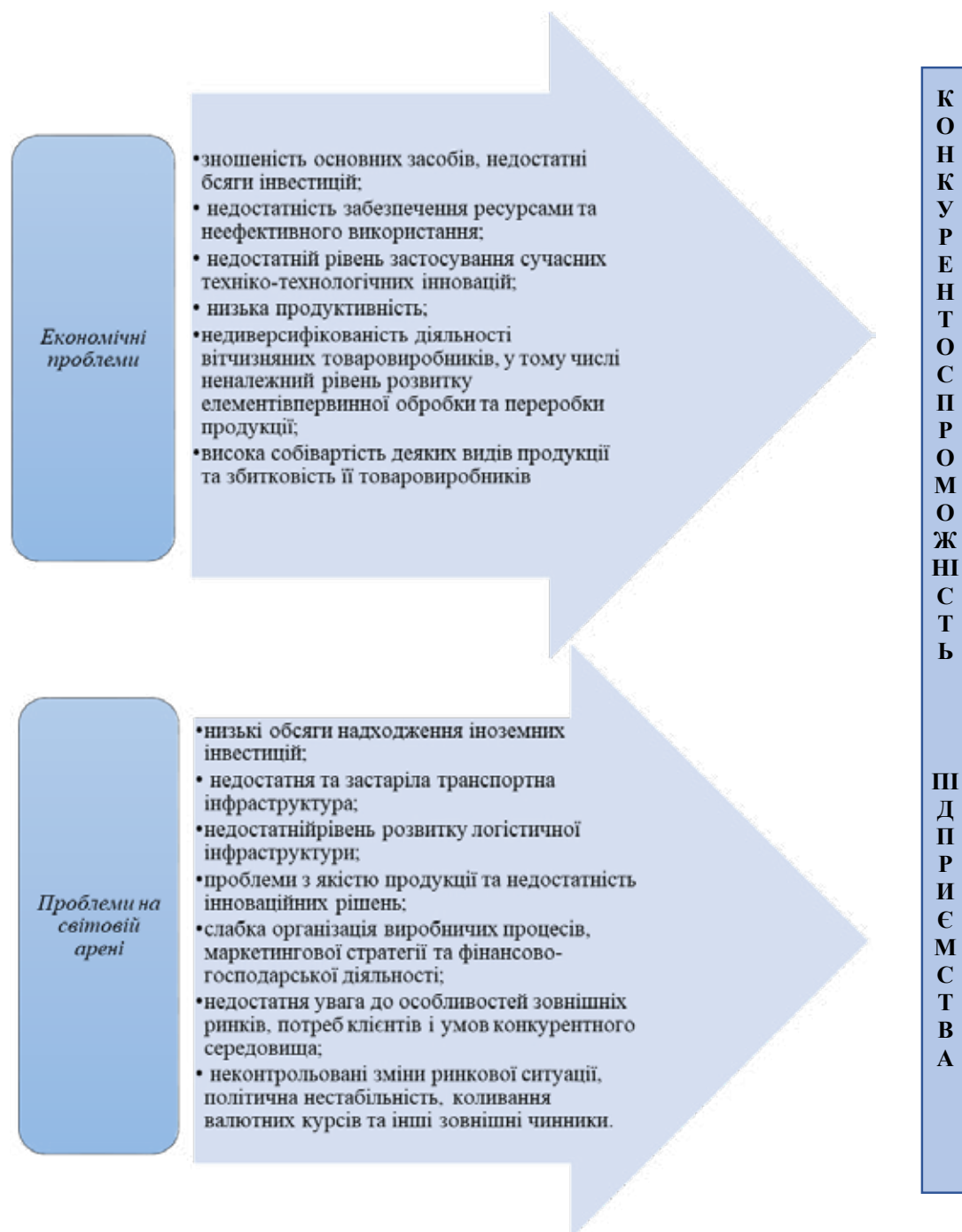

Рис. 1. Основні проблеми, що визначають особливості конкурентоспроможності підприємств
Джерело: [1, 3, 4]

чого є втрата позицій на світовому ринку. Це створює необхідність розробки та впровадження ефективної стратегії для посилення конкурентоспроможності, орієнтованої насамперед на інтеграцію сучасних інноваційних технологій у виробничу діяльність.

Дотримання окреслених на рисунку 1 напрямів дозволить українським виробникам не тільки закріпити свої позиції на світовому у ринку, а й упевнено інтегруватися серед провідних гравців галузевої торгівлі. Це відкриває можливості для розширення ринків збуту за регіонами, країнами і окремими видами продукції та водночас сприятиме подальшій зовнішньоекономічній інтеграції України у світове господарство.

Інноваційна діяльність впливає на рівень конкурентоспроможності підприємств, зокрема шляхом підвищення якості продукції, що створює конкурентні переваги як у короткій, так і в середньостроковій перспективі. Крім того, інновації сприяють формуванню у споживачів нових потреб, забезпечуючи довготривалі переваги, та покращують ефективність виробничих процесів [14].

Напрямки реалізації інновацій сучасних підприємств проявляються шляхом:

- впровадження сучасних технологій. Йдеться про такі новації, як, автоматизовані системи управління чи застосування роботизованих технологій у виробничому процесі;
- інвестування в наукові дослідження. Фінансування науково-дослідних робіт є ключовим для розробки нових видів продукції, послуг та інноваційних способів переробки продукції;
- модернізація управлінських підходів. Застосування новітніх методів управління сприяє

оптимізації операційної діяльності, підвищенню ефективності та прийняттю стратегічно важливих рішень;

- розширення асортименту продукції. Створення інноваційних продуктів із унікальними властивостями чи покращеними характеристиками дозволяє підприємствам освоювати нові ринкові сегменти.

Інноваційна діяльність підприємства може виявлятися у різних формах (рисунок 2).

Аналіз рисунку 2 показує, що підготовка і організація виробництва охоплюють придбання відповідного устаткування та інструментів, внесення змін у стандарти, процедури, методи виробництва й контролю якості продукту або впровадження нового технологічного процесу. Передвиробничі заходи спрямовані на модифікацію продукції та технологій, перепідготовку персоналу. Інновації також охоплюють маркетинг нової продукції, включаючи її просування на ринок. Загалом економічні фактори відіграють визначальну роль у формуванні конкурентних переваг підприємств для інноваційного розвитку.

Таке зосередження на інноваціях допомагає підприємствам не лише відповідати сучасним викликам, але й створювати умови для сталого розвитку в умовах зростаючої конкуренції.

Для забезпечення ефективної реалізації інновацій в сучасних підприємствах необхідно створити програми стимулювання інноваційної активності, розробити стратегію максимально ефективного використання їхнього інноваційного потенціалу та активно сприяти впровадженню нововведень для підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг. Також важливо забезпечити фінансову підтримку через закупівлю сучасної техніки, обладнання, а

Рис. 2. Система класифікації форм інноваційної діяльності

Джерело: [8, 9, 12]

також сприяти міжрегіональному й міжнародному трансферу технологій. Необхідно вдосконалювати систему страхування інноваційних ризиків, залучати інвестиції та грамотно розподіляти і використовувати їх [5, 6].

Отже, інновації, орієнтовані на створення нових або вдосконалення існуючих продуктів, послуг чи технологій, можуть розглядатися як ключовий аспект підвищення конкурентоспроможності як окремих підприємств, так і економіки в цілому. Інноваційна діяльність, на наш погляд, є визначальним фактором у боротьбі за конкурентну перевагу, забезпечуючи умови для сталого та довготривалого розвитку підприємства.

Проте темпи розвитку інноваційної діяльності залишаються недостатньо високими через низку причин, серед яких війна та пов'язана з нею політична й економічна нестабільності, відсутність чітких національних пріоритетів інноваційного розвитку, невисокий рівень державної підтримки підприємств, складнощі в розвитку науково-технічної сфери, нестача фінансування наукових досліджень, низька активність підприємств у впровадженні нововведень і недосконалість економічних стимулів.

Висновки. Таким чином, важливим завданням для підприємств є формування інноваційної політики, що включає стратегічні й тактичні аспекти. Ця політика має два основних напрями: орієнтацію на ринкові потреби та споживачів, а також зосередженість на ресурсах підприємства, серед яких досягнення у науково-виробничій сфері, технології й управлінські механізми.

Відзначимо, що Україна має значний потенціал для успішного розвитку інноваційної діяльності, але для цього на державному рівні необхідно вжити низку заходів. Зокрема, забезпечити стабільність економічної ситуації для залучення інвестицій, надати пільги підприємствам, що створюють інноваційну продукцію, та спрямувати фінансово-кредитні установи на підтримку бізнесів, задіяних в інвестиційній діяльності. Реалізація цих кроків дозволить підвищити ефективність виробництва, оптимально використовувати внутрішні ресурси та залучати зовнішні інвестиції в розвиток інновацій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Копитко М., Вінічук М. Конкурентоспроможність підприємств в умовах глобального інноваційного розвитку економіки. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. Вип. 3(67). С. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-62-68>
2. Кадирус І. Г., Величко О. М., Ткачова М. В. Роль конкурентоспроможності у забезпеченні ефективного розвитку підприємств. *Ефективна економіка*. 2024. № 11. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/11623>
3. Касич А., Глущенко Д. Теоретичні та практичні аспекти управління конкурентоспроможністю. *Економіка та держава*. 2016. № 11. С. 65–70. URL: <https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/4520/1/16%20%281%29.pdf>

4. Діденко Є. Жураківський П. Модель управління конкурентоспроможністю підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. URL: <https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/6566/1/МОДЕЛЬ%20УПРАВЛІННЯ%20КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ%20ПІДПРИЄМСТВА.pdf>
5. Батюк Б. Інноваційні управлінські рішення в умовах сучасних викликів. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 2 (30). С. 364–373.
6. Гринько Т. В., Кащина К. С. Формування та впровадження системи стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства в сучасних умовах господарювання. *Економіка і підприємництво*. 2019. № 43. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/2ee11e83-b93b-470f-bbef-50f906c2be9e>
7. Труш І. М. Напрямки підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємств. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 4. С. 138–149.
8. Брич В. Я., Снігур Х. А., Тисько М. М., Шпак Я. О. Управління інноваційним розвитком підприємства: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 216 с.
9. Шипуліна Ю. С., Кондратенко Ю. Ю., Барабаш І. І. Інноваційний розвиток підприємств: стратегічні підходи та інструменти управління. *Журнал економічних досліджень та розвитку*. 2022. № 5 (3). С. 89–105.
10. Разводовська В. О., Заяц О. В., Парохненко О. С., Гнатенко І. А. Інноваційність в підприємницькій діяльності в системі ефективного управління операційною діяльністю, конкурентоспроможністю та маркетингом. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. № 1. Т. 6. С. 290–297.
11. Джеджула В. В., Єпіфанова І. Ю., Цвик О. Г. Інноваційна діяльність як чинник конкурентоспроможності підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 4 (58). URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14832/3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
12. Лозовський О. М., Іванцова І. В. Інноваційний проект як пріоритетний напрям розвитку сучасного підприємства. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 723–726.
13. Позняк С. В. Інновації як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4614>
14. Романюк О., Шведа Н. Інновації як рушійна сила конкурентоспроможності підприємства. *Інноваційний розвиток: стратегічний погляд у майбутнє*: Шоста всеукраїнська науково-практична конференція. Тернопіль, 2017, 6 квіт. С. 51–52. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21351/2/IRSP_2017_Romaniuk_OInnovation_as_a_driving_51-52.pdf

REFERENCES:

1. Kopytko M., Vinichuk M. (2022). Konkurentospromozhnist pidpriemstv v umovakh hlobalnoho innovatsiinoho rozvytku ekonomiky [Competitiveness of enterprises in the conditions of global innovative development of the economy]. *Scientific notes of the University "KROK"*, vol. 3(67), pp. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-62-68>
2. Kadyrus I. H., Velychko O. M., Tkachova M. V. (2024). Rol konkurentospromozhnosti u zabezpechenni efektyvnoho rozvytku pidpriemstv [The role of competitiveness in ensuring the effective development of enterprises]. *Effective Economy*, no. 11. Available at: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/11623>

3. Kasych A., Hlushchenko D. (2016). Teoretychni ta praktychni aspekty upravlinnia konkurentospromozhnistiu [Theoretical and practical aspects of competitiveness management]. *Economy and State*, no. 11, pp. 65–70. Available at: <https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/4520/1/16%20%281%29.pdf>
4. Didenko Ye. Zhurakivskyi P. (2017). Model upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstva [Model of enterprise competitiveness management]. *Effective economy*, no. 5. Available at: <https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/6566/1/MODEL%20UPRAVLINNIa%20KONKURENTOSPROMOZHNIStIu%20PIDPRYleMSTVA.pdf>
5. Batiuk B. (2024). Innovatsiini upravliniski rishennia v umovakh suchasnykh vykykiv [Innovative management solutions in the context of modern challenges]. *Scientific innovations and advanced technologies*, no. 2 (30), pp. 364–373.
6. Hryenko T. V., Kashchina K. S. (2019). Formuvannia ta vprovadzhennia systemy stratehichnoho upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pidpriemstva v suchasnykh umovakh hospodariuvannia [Formation and implementation of a system of strategic management of innovative development of an enterprise in modern economic conditions]. *Economics and Entrepreneurship*, no. 43. Available at: <https://ir.kneu.edu.ua/items/2ee11e83-b93b-470f-bbef-50f906c2be9e>
7. Trush I. M. (2020). Napriamky pidvyshchennia efektyvnosti innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv [Directions for increasing the efficiency of innovative activity of enterprises]. *Bulletin of the Ternopil National Economic University*, vol. 4, pp. 138–149.
8. Brych V. Ya., Snihur Kh. A., Tysko M. M., Shpak Ya. O. (2019). Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pidpriemstva: monohrafiia [Management of innovative development of an enterprise: monograph]. Ternopil: TNEU. (in Ukrainian)
9. Shypulina Yu. S., Kondratenko Yu. Yu., Barabash I. I. (2022). Innovatsiinyi rozvytok pidpriemstv: stratehichni pidkhody ta instrumenty upravlinnia [Innovative development of enterprises: strategic approaches and management tools]. *Journal of economic research and development*, no. 5 (3), pp. 89–105.
10. Razvodovska V. O., Zaiats O. V., Parokhnenko O. S., Hnatenko I. A. (2021). Innovatsiiniist v pidpriemnytskii diialnosti v systemi efektyvnoho upravlinnia operatsiinoiu diialnistiu, konkurentospromozhnistiu ta marketynhom [Innovation in entrepreneurial activity in the system of effective management of operational activities, competitiveness and marketing]. *Ukrainian Journal of Applied Economics*, no. 1, t. 6, pp. 290–297.
11. Dzhedzhula V. V., Yepifanova I. Yu., Tsvyk O. H. (2017). Innovatsiina diialnist yak chynnnyk konkurentospromozhnosti pidpriemstv [Innovative activity as a factor of enterprise competitiveness]. *Investments: practice and experience*, no. 4 (58) Available at: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14832/3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
12. Lozovskyi O. M., Ivantsova I. V. (2018). Innovatsiinyi proekt yak priorytetnyi napriam rozvytku suchasnoho pidpriemstva [Innovation project as a priority direction of development of a modern enterprise]. *Young scientist*, no. 2 (54), pp. 723–726.
13. Pozniak S. V. (2015). Innovatsii yak faktor pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv [Innovation as a factor in increasing the competitiveness of enterprises]. *Effective economy*, no. 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4614>
14. Romaniuk O., Shveda N. (2017). Innovatsii yak rushiina sylu konkurentospromozhnosti pidpriemstva [Innovation as a driving force of the competitiveness of an enterprise]. *Innovative development: a strategic look into the future: The Sixth All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Ternopil, 2017, April 6*, pp. 51–52. Available at: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21351/2/IRSP_2017_Romaniuk_OInnovation_as_a_driving_51-52.pdf

Стаття надійшла: 25.11.2025

Стаття прийнята: 12.12.2025

Стаття опублікована: 26.12.2025